

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
[www.philosophical-research.org]

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Λ. ΠΙΕΡΡΗΣ

ΚΥΚΛΟΣ ΚΖ'
ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2013 - 2014

Μελέτη Ελληνισμού

Σεμινάριο 18^ο

Πέμπτη, 10 Απριλίου 2014

[Το Κείμενο αυτό εργασίας έχει τρία μέρη:

Ο Ομηρικός Ύμνος στον Απόλλωνα, Το Σεμινάριο και 2^η
Χωρολογική Εκδρομή. Θα ακολουθήσει χωριστή αποστολή με
Επικαιρικό Κείμενο]

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Λ. ΠΙΕΡΡΗΣ

ΑΠΟΛΛΩΝ ΕΠΙΚΟΥΡΙΟΣ ΣΤΙΣ ΒΑΣΣΕΣ

Θεός, Ναός, Τόπος

ΜΕΡΟΣ Ζ'

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΣΕ ΤΙΛΦΟΥΣΣΑ ΚΑΙ ΔΕΛΦΟΥΣ:

Ο Ομηρικός Ύμνος εις Απόλλωνα

Ο Κλασικός Λόγος ξέρει τι ψάχνει να βρει. Και γι' αυτό το βρίσκει.

Αν δεν νοείς τη μορφή της πραγματικότητας δεν μπορείς να δεις το κάθε μέρος της στη σωστή του θέση και συνεπώς δεν το καταλαβαίνεις σωστά. Με φιλοσοφικούς όρους, η ουσία του κάθε όντος είναι αυτή που είναι ενσωματούμενη στην ολοκληρία της ύπαρξης. Το Απόλυτο Είναι προβάλλεται σε κάθε ουσία του όντος και έτσι φανερώνεται. Το Φαίνεσθαι προϋποθέτει και προέρχεται από διαμελισμό. Αλλά ο διαμελισμός αυτός είναι η διάρθρωση της μορφής σε μέρη, του όλου σε μέλη.

Η οντολογική προτεραιότητα του Είναι απέναντι στο Ον και της Μορφής απέναντι στη Διάρθρωσή της, εκφράζεται γνωσιολογικά με την προτεραιότητα της ολικής σύλληψης πριν την επίγνωση των μερών στη σκέψη και την αίσθηση. Δεν βλέπουμε αναλυτικά τα μέρη ενός όλου και μετά συνθέτοντας έχουμε όραση του όλου. Αντιθέτως. Τον συγκεκριμένο φίλο δεν τον αναγνωρίζουμε ταυτοποιώντας μέλη του (αυτό το δάκτυλο, και τέτοιο χέρι, και ορισμένη μύτη, και εκείνο το βλέμμα κ.ο.κ.) και συνάγοντας από αυτά το ολοκλήρωμά τους. Χρειάζεται ειδική σκέψη και προσοχή για να δούμε το μέρος ενός όλου αυτό καθ' εαυτό.

Και ιστορικά. Πρώτα συνελήφθη η μορφή του σώματος (το «είδος», το ουσιώδες φαίνεσθαι) και μετά διαρθρώθηκε διαδοχικά μέχρι της κλασικής τελειότητας, εκεί που η Δομή υπηρετεί και εκφράζει απολύτως τη Μορφή. Πριν την (Ελληνική) Μορφή υπάρχει το Σχήμα της πραγματικότητας. Μορφή είναι η ουσία του φαίνεσθαι του Είναι. Η Δομή διαφέρει από το Σχήμα καθότι αποτελεί τη φυσική τομή της πραγματικότητας, τον αναγκαίο και μοναδικό διαμελισμό του Είναι εις σύσταση Κόσμου Κάλλους. Το ψεύδος είναι ένα έγκλημα, η λάθος τομή

του Είναι. Ο διαμελισμός της αλήθειας είναι οδός σωτηρίας, επανόδου στην αιωνιότητα του Είναι.

***

Η μορφή της θρησκευτικής εμπειρίας δίνεται με την τριπλή διάκριση σε χθονικότητα, ουρανιότητα, ολυμπιότητα, κατά τη θεωρία που αναλύω. Σε κάθε θρησκευτικό φαινόμενο αναζητούμε τις δομές των τριών διαστάσεων. Έτσι το αναγνωρίζουμε στην οικεία του «θέση», δηλαδή ταυτότητα της ουσίας του, επομένως το κατανοούμε αληθινά.

Με επίκεντρο τον Επικούριο Απόλλωνα στις Βάσσες της Πρωτοπελασγικής Αρκαδίας, μελετούμε την επι-φάνεια και εγκατάσταση του Απόλλωνα σε σημαίνοντες τόπους λατρείας, όπου ο χώρος ο ίδιος φαίνει τους πολυδύναμους συμβολισμούς του όντος, και όπου είναι φανερή η προϋπαρξη έντονης χθόνιας θρησκευτικότητας, όπως την ορίσαμε παραπάνω (η Τετρακτύς των Διπλών Υποστάσεων της Θήλειας και Άρρενος Αρχής).

***

Σε ένα κείμενο που μας έχει σωθεί, η θρησκείολογία φανερώνεται σε καταϊγισμό κάλλους: ο Απόλλων της νέας θρησκευτικότητας αναζητεί τον χώρο του. Πρόκειται για τον Ομηρικό Ύμνο εις Απόλλωνα, Ευαγγέλιο Ελληνισμού.

Ο Ύμνος είναι διμερής: στο πρώτο ύμνημα δοξολογείται η γέννα του Νέου και Νεαρού θεού εις Δήλο· στο δεύτερο η κατοχή που κάνει στους Δελφούς.

Αφενός η απαστράπτουσα εκφαντορεία του Φωτός στο Αιγαίο, στις Κυκλάδες, σε ελάχιστο κομμάτι γης νεοαναδυόμενο επί τούτου εις δήλωση

της θείας Επι-φάνειας, όπου η Γαία ελαχιστοποιείται και δυο πανσθενή κάτοπτρα, ο Ουρανός και η Θάλασσα, γιγαντώνονται, ανακλούν και διηγούνται την δόξα του πρωθήβη θεού. Και αφετέρου η ενίδρυσή του πάνω στο Άνοιγμα του Κόσμου, στον Φαλλό εν Μήτρα, εκεί που ο χώρος αποκαλύπτει διαδοχικά από τη μισγάγκεια των Φαιδριάδων, το κοσμικό σχίσσιμο των Διδύμων και την σκοτεινή κλεισούρα της Κασταλίας Πηγής του ζώντος ύδατος, του κοσμικού σπέρματος αναθορούντος από τα έγκατα της ύπαρξης – όλα γνήσια χθόνια, και κατά διαδοχήν ανοιγόμενα από ρήγματος βράχων εις Κασταλία και από Κασταλίας εις την βάση του Πλείστου Ποταμού κάτω και από την κοιλάδα του Πλείστου στον κάμπο της Άμφισσας και εκείθεν προς τον Κρυσσαϊκό κόλπο, μυχό μυχού, του Κορινθιακού, ανοιγόμενου πάλιν διά στενοπορθμίας στον Πατραϊκό και εκείθεν στο Ιόνιο και από κει στη Μεγάλη Κλειστή Θάλασσα, τη Μεσόγειο εν μέσω γης – όλα εστιακά και κεντρικά και αξονικά του Κόσμου.

Δήλος λοιπόν και Δελφοί: απόλυτες αρχετυπικές Απολλώνιες επι-φάνειες κατ' εξοχήν Φανέρωσης και Ισχύος. Αυτά δοξολογεί ο Ομηρικός Ύμνος.

Στο τέλος του πρώτου μέρους, ο ποιητής με τη σειρά του φανερώνει τον εαυτό του.

*ἀλλ' ἄγεθ' ἰλήκοι μὲν Ἀπόλλων Ἀρτέμιδι ξύν,
χαίρετε δ' ὑμεῖς πᾶσαι· ἐμεῖο δὲ καὶ μετόπισθε
μνήσασθ', ὅπποτε κέν τις ἐπιχθονίων ἀνθρώπων
ἐνθάδ' ἀνείρηται ξεῖνος ταλαπείριος ἐλθών·
ὦ κοῦραι, τίς δ' ὕμιν ἀνήρ ἤδιστος ἀοιδῶν
ἐνθάδε πωλεῖται, καὶ τέφ' ἔρπεσθε μάλιστα;
ὑμεῖς δ' εὖ μάλα πᾶσαι ὑποκρίνασθ' ἀμφ' ἡμέων·
τυφλὸς ἀνήρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλοέσση,
τοῦ πᾶσαι μετόπισθεν ἀριστεύουσιν ἀοιδαί.*

ἡμεῖς δ' ὑμέτερον κλέος οἴσομεν ὅσον ἐπ' αἴαν
 ἀνθρώπων στρεφόμεσθα πόλεις εὖ ναιεταώσας·
 οἱ δ' ἐπὶ δὴ πείσονται, ἐπεὶ καὶ ἐτήτυμόν ἐστιν.

Απευθύνεται στις Δηλιάδες παρθένους που υμνούν τον Απόλλωνα στις τελετές. Και τους ζητεί να αναγγείλουν ερωτώμενες τον καλύτερο αοιδό. Και να πουν για τον «τυφλό άνδρα από τη Χίο», που θα έχει το αριστείο της μολπής στον μετέπειτα χρόνο. (Εξ Αιωνιότητος Κάλλους υπερίσχυσε παντός χρόνου):

τυφλὸς ἀνήρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλόεσση,
 τοῦ πάσαι μετόπισθεν ἀριστεύουσιν ἀοιδοί.

Και αυτός («ἡμεῖς») αναλαμβάνει να τις υμνολογεί με τη σειρά του σε όλη την πολιτισμένη γη (σε πάσες ευοίκητες πόλεις) που θα περιδιαβαίνει τραγουδώντας. Και όλοι οι άνθρωποι θα τον πιστεύουν, για τη θαυματουργή υμνολογία τους, γιατί είναι αληθινή.

Ο Θουκυδίδης αποδίδει άνευ οιασδήποτε υπόνοιας αμφιβολίας τον ύμνο στον ίδιο τον Όμηρο, τον οποίο θεωρεί αυτονόητα αυτοαναφερόμενο στους στίχους νν. 172-173. Θουκυδίδης, ΙΙΙ, 104:

ἦν δέ ποτε καὶ τὸ πάλαι μεγάλη ξύνοδος ἐς τὴν Δῆλον τῶν Ἰώνων τε καὶ περικτιόνων νησιωτῶν· ξύν τε γὰρ γυναιξὶ καὶ παισὶν ἐθεώρουν, ὥσπερ νῦν ἐς τὰ Ἐφέσια Ἴωνες, καὶ ἀγῶν ἐποιεῖτο αὐτόθι καὶ γυμνικὸς καὶ μουσικὸς, χορούς τε ἀνῆγον αἱ πόλεις. δηλοῖ δὲ μάλιστα Ὅμηρος ὅτι τοιαῦτα ἦν ἐν τοῖς ἔπεσι τοῖσδε, ἃ ἐστιν ἐκ προοιμίου Ἀπόλλωνος·

ἀλλ' ὅτε Δήλῳ, Φοῖβε, μάλιστά γε θυμὸν ἐτέρφθης,
 ἔνθα τοι ἔλκεχίτωνες Ἰάονες ἠγερέθονται
 σὺν σφοῖσιν τεκέεσσι γυναιξὶ τε σὴν ἐς ἄγνιαν·
 ἔνθα σε πυγμαχίῃ καὶ ὀρχηστοῖ καὶ ἀοιδῇ
 μνησάμενοι τέρπουσιν, ὅταν καθέσωσιν ἀγῶνα.

ὅτι δὲ καὶ μουσικῆς ἀγῶν ἦν καὶ ἀγωνιούμενοι ἐφοίτων ἐν τοῖσδε αὖ δηλοῖ, ἃ ἐστιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ προοιμίου. τὸν γὰρ Δηλιακὸν χορὸν τῶν γυναικῶν ὑμνήσας ἐτελεύτα τοῦ ἐπαίνου ἐς τάδε τὰ ἔπη, ἐν οἷς καὶ ἑαυτοῦ ἐπεμνήσθη·

ἀλλ' ἄγεθ', ἰλήκοι μὲν Ἀπόλλων Ἀρτέμιδι ξύν,
 χαίρετε δ' ὑμεῖς πᾶσαι. ἐμεῖο δὲ καὶ μετόπισθε
 μνήσασθ' ὅπποτε κέν τις ἐπιχθονίων ἀνθρώπων
 ἐνθάδ' ἀνείρηται ταλαπείριος ἄλλος ἐπελθών·
 "ὦ κοῦραι, τίς δ' ὑμῖν ἀνήρ ἤδιστος ἀοιδῶν
 ἐνθάδε πωλεῖται καὶ τέω τέρπεσθε μάλιστα;"
 ὑμεῖς δ' εὖ μάλα πᾶσαι ὑποκρίνασθαι ἀφήμωσ·
 "Τυφλὸς ἀνήρ, οἰκεῖ δὲ Χίω ἐνι παιπαλοέσση."

τοσαῦτα μὲν Ὀμηρος ἐτεκμηρίωσεν ὅτι ἦν καὶ τὸ πάλαι μεγάλη ξύνοδος καὶ ἑορτὴ ἐν τῇ Δήλῳ.

Ο Θουκυδίδης χρησιμοποιεῖ τον ὕμνο για να συναγάγει και τεκμηριώσει («τοσαῦτα μὲν Ὀμηρος ἐτεκμηρίωσεν») ιστορικές πληροφορίες εποχής στο απώτερο παρελθόν («τὸ πάλαι»), όπου γίνονταν μουσικοί και γυμναστικοί αγώνες σε μεγάλη πανήγυρι των Ιώνων στη Δήλο. Κατόπιν οι αγώνες εξέπεσαν (διατηρήθηκαν οι χοροὶ και τα ιερά με τις θεωρίες ἀπὸ Αθηναίους και Ἴωνες) και ανασυστήθηκαν με την ευκαιρία του Καθαροῦ που τέλεσαν οι Αθηναῖοι στη νήσο το 426/5 π.Χ. (cf. III, 104, 1; 3; 6). [Η ἄμεση αφορμὴ ἦταν ἡ παύση, ἡ ευχὴς για την παυση (το δεύτερο κατὰ Ἐφορο, Διόδωρος, XII, 58, 6 -7), του θανατηφόρου λοιμοῦ.

«Προοίμιον» εἶναι τεχνικός ὄρος για ὕμνο σε ἔπη προς θεό, ὅπως ἐξηγούν τα Σχόλια στο προκείμενο χωρίο του Θουκυδίδη: ἐκ προοιμίου Ἀπόλλωνος: ὕμνου Ἀπόλλωνος. τοὺς γὰρ ὕμνους προοίμια ἐκάλουν (cf. Πίνδαρος, Νεμεονίκαι, ii, 1: Διὸς ἐκ προοιμίου· Πλούταρχος Περί μουσικῆς 1133c για τον Τέρπανδρο· Σούδα s.v. Ἀρίων: προοίμια εἰς ἔπη β'. Στησίχορος Fr. 241 Page: μέτειμι δ' ἐφ' ἕτερον προοίμιον· Διογένης Λαέρτιος, VIII, 2, 3). Προοιμιάζαν αυτοὶ οι ὕμνοι κιθαρωδικούς «νόμους» ἢ ἄλλες μουσικές συνθέσεις, cf. Πλάτων, Νόμοι 722D.

Δεν προκύπτει ἀπὸ αυτά που λέει ο Θουκυδίδης ὅτι χώριζε το Πυθικό ἀπὸ το Δηλιακό μέρος του Ὑμνου. «Ἐτελεύτα τοῦ ἐπαίνου» το ἐξηγεῖ τι σημαίνει ο ἴδιος: τὸν Δηλιακὸν χορὸν τῶν γυναικῶν ὕμνήσας ἐτελεύτα τοῦ ἐπαίνου, δηλαδή

του εγκωμίου των Δηλιάδων. [Σωστά επ' αυτού και για το προοίμιο, T.W. Allen, W.R. Halliday, E.E. Sikes (eds), *The Homeric Hymns*, pp. lxxvii-lxxviii].

Ο Πausανίας, βαθύς γνώστης της επικής ποίησης και υμνολογίας, επίσης ασυζητητί αποδίδει τον Όμηρικό Ύμνο στον Όμηρο, Χ, 37, 4: *Όμηρος μέντοι Κρίσαν έν τε Ιλιάδι όμοίως και ύμνω τῷ ές Απόλλωνα όνόματι τῷ έξ άρχῆς καλεϊ την πόλιν* (v. 269 κ.λπ.). Άρα επίσης ο Πausανίας εθεώρει ενιαίο τον ύμνο στον Απόλλωνα ει και διμερή. Ο στίχος 269 και λοιποί περί Κρίσας είναι στο Πυθικό μέρος. Η συναλοιφή Ιλιάδος και Ύμνου εις Απόλλωνα είναι περισσότερο από τεχνικής φύσεως: εμφορούνται από το αυτό πνεύμα – ορίζον τον Ελληνισμό.

Και ο Απολλόδωρος εθεώρει τον Ύμνο στον Απόλλωνα (και στη Δήμητρα) του Ομήρου: αναφέρει ως Ομηρική τη λέξη «φερέσβιος» που δεν απαντά ούτε στην Ιλιάδα ούτε στην Οδύσσεια, αλλά στους ύμνους αυτούς (*Scholia Genevensia*, Φ319).

[Για κατάλογο χωρίων που αποδίδουν τους Ομηρικούς Ύμνους γενικότερα ως corpus ή συγκεκριμένους από αυτούς στον Όμηρο v. Allen-Halliday-Sikes, *op.cit.*, pp. lxxiv-lxxviii].

Ο λογιότατος Αθήναιος είναι ο πρώτος, και αργός, που εκφράζει επιφύλαξη, διότι γνωρίζει Αλεξανδρινή εναλλακτική τοποθέτηση: ότι ο Ύμνος στον Απόλλωνα ανήκει στον Ομηρίδη Κύναιθο. Σχολιάζει την ευδοξία, τέχνη και εντιμία της όρχησης (Αθήναιος I, 22B): *Ούτως δ' ήν ένδοξον και σοφόν ή όρχησις ώστε Πίνδαρος τόν Απόλλωνα όρχηστην καλεϊ*

*Όρχήστ' άγλαϊας ανάσσων,
εϋρυφάρετρ' Άπολλον,*

και Όμηρος ή τῶν Όμηριδῶν τις έν τῷ εις Απόλλωνα ύμνω φησίν

Απόλλων

*φόρμιγγ' έν χείρεσσιν έχων χάριεν κιθάριζε,
καλά και ύψι βιβάς.*

[Το Πινδάρειο απόσπασμα είναι το Fr. 148 Maehler και οι στίχοι του Ύμνου vv. 514-6]. Βέβαια και αυτός θεωρεί ενιαίο και ένα τον Ύμνο.

Αναφέρεται, επιφυλασσόμενος, στην εναλλακτική παράδοση που καταγράφουν τα Σχόλια στους Νεμεονίκες του Πίνδαρου, II *sub in.*: (α) *Ὀμηρίδας ἔλεγον τὸ μὲν ἀρχαῖον τοὺς ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου γένους, οἱ καὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ ἐκ διαδοχῆς ἤδον· μετὰ δὲ ταῦτα καὶ οἱ ραψῳδοὶ οὐκέτι τὸ γένος εἰς Ὀμηρον ἀνάγοντες. ἐπιφανεῖς δὲ ἐγένοντο οἱ περὶ Κύναιθον, οὓς φασι πολλὰ τῶν ἐπῶν ποιήσαντας ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ὀμήρου ποίησιν.* (β) *ἦν δὲ ὁ Κύναιθος τὸ γένος Χίος, ὃς καὶ τῶν ἐπιγραφομένων Ὀμήρου ποιημάτων τὸν εἰς Ἀπόλλωνα γεγραφὼς ὕμνον ἀνατέθεικεν αὐτῷ.* (γ) *οὗτος οὖν ὁ Κύναιθος πρῶτος ἐν Συρακούσαις ἐραψώδησε τὰ Ὀμήρου ἔπη κατὰ τὴν ξθ' Ὀλυμπιάδα, ὡς Ἰππόστρατός φησιν.* [Εχώρισα τις τρεις ομάδες πληροφοριῶν ὅπως κατ' ἀρχὴν διακρίνονται κατὰ τον ἀπλοῦν λόγον στο Σχόλιον].

Οι Ομηρίδες ἦσαν ραψῳδοὶ των Ομηρικῶν Ἐπῶν, ἀρχικὰ τουλάχιστον ἀπὸ τη Χίο. Μάλιστα ἀποτελοῦσε ἓνα βασικὸ λόγο για τον οποίο οι Χίοι διῦσχυρίζοντο ὅτι ο Ὀμηρος ἦταν συμπατριώτης τους. Ο ἄλλος ισχυρὸς λόγος πρέπει να ἦταν ἀκριβῶς ο αὐτοπροσδιορισμὸς του ποιητῆ του Ομηρικοῦ Ὑμνου στον Ἀπόλλωνα ὡς τυφλοῦ αοιδοῦ Χίου. Το σχετικὸ χωρίο στον Στράβωνα εἶναι ελαττωματικὸ, λέγω ἐλλιπές, και το ἀναπληρῶ ὡς ἐξῆς (XIV, 645):

ἀμφισβητοῦσι δὲ καὶ Ὀμήρου Χῖοι μαρτύριον μετὰ <τὴν τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ ὁμολογίαν ἐν τῷ εἰς Ἀπόλλωνα ὕμνῳ> τοὺς Ὀμηρίδας καλουμένους ἀπὸ τοῦ ἐκείνου γένους προχειριζόμενοι. [Υποθέτω *lacunam* μετὰ το «μετὰ», την οποία συμπληρῶ *exempli gratia*, κατ' ἐννοίαν].

Ἡ ἀποψη που διατυπώνεται στα Σχόλια του 2ου Νεμεονίκη βασίστηκε στο δεδομένο των Ομηρίδων για να υποθέσει εκτεταμένες προσθετικές παρεμβάσεις στο Ομηρικό σώμα εκ μέρους μιας Ομάδας Ομηρίδων υπό κάποιον Κύναιθο. Σε αυτόν αποδίδεται ειδικότερα ὅλος ο Ὑμνος στον Ἀπόλλωνα. Πρέπει ὅμως να διαχωρισθῶν οι πηγές του εν προκειμένῳ Σχολίου. (α) Τὴν πληροφορία για τις παρεμβολές στίχων στο *corpus* («πολλὰ τῶν ἐπῶν [= στίχων] ποιήσαντες ἐμβαλεῖν [= *interpolationes*] εἰς τὴν Ὀμήρου ποίησιν». Το Σχόλιο ἀντλεῖ ἀπὸ διάφορους μη κατονομαζόμενους ἐρμηνευτές – ἢ εἶναι μια ἀόριστη γνώμη («φασί»). (β) Ἡ

άμεση συνέχεια στο Σχόλιο (ότι ο Κύναιθος συνέθεσε τον Ύμνο στον Απόλλωνα) μένει έρημη και αναπόδοτη, γιατί μόνο αυτό που ακολουθεί (c) (ότι πρώτος εραψώδησε τα Ομηρικά έπη στις Συρακούσες, και η χρονολογία που αυτό έγινε) αποδίδεται ορισμένα στον Ιππόστρατο.

Ο Ιππόστρατος (FGH 568), αγνώστων συμπληρωματικών στοιχείων, έγραψε βασικά Σικελικά, ειδικά Σικελικές Γενεαλογίες (το περί Μίνω αποδιδόμενο σε αυτόν μπορεί να αποτελεί παράρτημα τεχνηθέν με αφορμή την εις Σικελία αποδημία του Δαιδάλου). Έτσι εξηγείται το ενδιαφέρον του για την πρώτη ραψώδηση του Κυναίθου στις Συρακούσες. Αλλά η χρονολόγηση του συμβάντος την 69η Ολυμπιάδα (504-501 π.Χ.) είναι αδυνάτως χαμηλή. Όπως και η χρονολόγηση της συγγραφής του Ύμνου τόσο αργά. Πολύ πριν ήσαν γνωστές οι ραψωδίες Ομηρικών επών σε όλο τον Ελληνικό κόσμο. Υπάρχουν έντονες παραλλαγές σε άλλες πηγές που καταγράφουν έτερο χρονολογικό χωρίο του Ιππόστρατου (Αφιξη του Άβαρι από τους Υπερβορείους, FGH 568F4). Έγιναν προσπάθειες διόρθωσης του λάθους για τον ραψωδικό γεγονός του Κυναίθου στις Συρακούσες. Ο Welcker υπέθεσε ότι το «ξθ'» είναι σφάλμα αντί του «στ' ή θ'», εννοουμένης της 6ης Ολυμπιάδος (756-753 π.Χ.) ή της 9ης (744-741 π.Χ.). Ο Düntzer υιοθέτησε το εικοστήν ενάτης» (664-661 π.Χ.). Στερούνται βάσεως τέτοιες «διορθώσεις», πλην του προφανούς γεγονότος ότι το κείμενο είναι λανθασμένο ως έχει. Εάν έπρεπε να υποθέσω κάτι συγκεκριμένο, θα πρότεινα «κθ' Ολυμπιάδα», 19η = 704-701 π.Χ., λίγα χρόνια μετά την ίδρυση των Συρακουσών (734 π.Χ.) από Κορινθίους, χρονολογική σχέση που κάνει το γεγονός αξιομνημόνευτο.

Το πρόβλημα πάει βαθύτερα. Ο Κύναιθος είναι ένα σκιώδες πρόσωπο. (Μοιάζει σαν το αρσενικό της Κυναίθας, των νέων Καλαβρύτων). Καμμιά άλλη πηγή δεν τον αναφέρει. Εκτός του «Κύναιθος», χειρογραφικά δίδεται και το «Κίναιθος». Αλλά αυτό μοιάζει πολύ με το «Κιναίθων», παλαιός Λακεδαιμόνιος εποποιός. Ήδη ο F.G. Welcker είχε προτείνει την ταύτισή τους (Er. Cyclus I² 227). Και είναι μια εύλογη λύση. Ο Κιναίθων ήκμασε περί το τέλος του 8ου αιώνα.

Ήδη ο Λυκούργος είχε φέρει από την Ιωνία και κατέστησε γνωστή στη Σπάρτη και στην ηπειρωτική Ελλάδα την Ομηρική ποίηση, διασπασμένη ακόμη σε πολλά έπη (Πλούταρχος, *Λυκούργος*, 4, 4-6. Cf. *ibid*, 1, 4-5). Ο Στράβων (X, 482) αναφέρει ότι προσκόμισε την ποίηση από τη Χίο, παραλαμβάνοντάς την μάλιστα από τον ίδιο τον Όμηρο, υιοθετώντας έτσι ο Στράβων προχρονολόγηση του Λυκούργου ή τη θεωρία των δυο Λυκούργων του Τίμαιου (Πλούταρχος, *op.cit.*, 1, 4)] . Η πηγή του Στράβωνα είναι μάλλον ο Έφορος FGH 70 Fr. 149 §19. Ο Έφορος συνεδύαζε την παράδοση περί Χίου Ομήρου και Αιολού ως εξής: Στέφανος Βυζάντιος s.v. *Βολισσός* [FGH 70F103] · πόλις Αιολική ἐπ' ἄκρον Χίου πλησίον... καί φασιν ὅτι Ὅμηρος ἐν τούτῳ τῷ πολισματίῳ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο, ὡς Ἐφορος. Η γνώση του Ομήρου από τον Κιναίθωνα είναι έτσι θεμελιωμένη. Και αυτό δένει με τη χρονολόγηση που πρότεινα για την πρώτη ραψώδηση των Ομηρικών Επών στις Συρακούσες από τον [Κύναιθο =] Κιναίθωνα. Ο Κιναίθων μπορεί να είναι από τους πρώτους Ομηρίδες της Πελοποννήσου.

Το Σχόλιο στον Νεμεονίκη II του Πίνδαρου είναι λοιπόν πολλαπλώς συγκεχυμένο. Δεν θα είχα βάση επ' αυτού να υποθέσω ότι μερικοί λόγιοι είχαν προτείνει τον Κιναίθωνα ως ποιητή του Ομηρικού Ύμνου. Πέραν του ότι λογικότερο και πιθανότερο είναι να συνδέεται ο επικός τρόπος του Κιναίθωνα (αν και δεν έχουμε παρά δύο στίχους του Κιναίθωνα, ως ποιητού της «Οιδιποδείας» Fr. 1 Bernabe, [η πατρότητα των άλλων έργων που διαμφισβητούνται και υπέρ αυτού δεν είναι βέβαιη, και η «Μικρά Ιλιάς» εξ αυτών κατά τα σωζόμενά της ελάχιστα είναι δευτερώτερη, πλην των πρωτάτων στίχων περί της αρπαγής του Γανυμήδη (Fr. 29 Bernabe)], μόνο πληροφορίες για τα έργα του, αλλά κρίνοντας από το περιεχόμενο στη μορφή) με την βαρύτερη τέχνη της «Σχολής» της Άσκρας (Βοιωτικό, Ησιόδειο ύφος), ενώ ο Ύμνος στον Απόλλωνα είναι Ιλιαδικός και διαυγέστατα Απολλώνειος. Θα δούμε επιπλέον ότι ο Ύμνος στέκεται μάλλον *ex professo* αντίθετος προς τη Βοιωτική Σχολή. Πάντως η παρεμβατικότητα που χαρακτηρίζει κατά το Πινδαρικό Σχόλιο τον Κύναιθο, απεδίδετο στον Κιναίθωνα προκειμένου περί των χρησμών.

Πλούταρχος, *Περὶ τοῦ μὴ χρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν*, 407B: Ὀνομάκριτοι δ' ἐκεῖνοι καὶ Πρόδικοι καὶ Κιναίθωνες ὄσσην αἰτίαν ἠνέγκαντο τῶν χρησμῶν, ὡς τραγωδίαν αὐτοῖς καὶ ὄγκον οὐδὲν δεομένοις προσθέντες, ἐῷ λέγειν οὐδὲ προσίεμαι τὰς διαβολάς. Για την αλλοίωση και εμποίηση χρησμών από τον Ονομάκριτο, γνωστή και η περίφημη ιστορία πλαστογράφησης από αυτόν χρησμού στα ἔπη του Μουσαίου (Ηρόδοτος, VII, 6, 3-4). Ο ευσεβής και ενάρετος Πλούταρχος δεν αποδέχεται βεβαίως τις διαβολές κατά τοιούτων και τοσούτων ανδρῶν, ἔστω και κατηγορουμένων την καλήν κατηγορίαν για την ὑψωση εἰς θεσπέσιο λεκτικό ὄγκο και κάλλος μορφῆς τα «αμύριστα» λόγια της Πυθίας (cf. Ηράκλειτος 22B92 DK). Αλλά ο Ονομάκριτος ἦταν και ἰθύνων νους στην Πεισιστράτειο ἔκδοση του Ομήρου καθώς και στη σύνταξη των Ορφικῶν σε ενιαίο corpus (v. Apostolos L. Pierris, *Mystery and Philosophy*, pp. 25-9).

Η εικόνα που προκύπτει για τον Κιναίθωνα από τον παραλληλισμό με τον Ονομάκριτο είναι αποκαλυπτική. Δεν είναι ἀπίθανο και είναι λογικό να συνέβαλε στη διαμόρφωση Ομηρικού φαινομένου και σώματος μετά τον Λυκούργο, ὅταν η Σπάρτη ανθούσε πολιτιστικά. Ἄλλο εκδοτικές παρεμβάσεις, που στην δημιουργική εποχή του πνεύματος για την οποία πρόκειται αναμφίβολα θα ἔφθαναν μέχρι την συμπλήρωση κενῶν και την επαύξηση του κάλλους στην διάρθρωση της μορφῆς ἢ την συνέχιση της δόμησης κατά τον νου και το ὄφος του ποιήματος σε συγκεκριμένα μέλη του ὅλου, - και ἄλλο συγγραφή ἐξ ἀρχῆς του Ὑμνου. Δεν αποκλείεται λοιπόν αὕτη να εἶναι η πραγματολογική βάση της παρανόησης ἐκ μέρους κάποιου συμπλητῆ των Πινδαρικών σχολίων. Την εκδοτική δημιουργικότητα του Κιναίθωνα στην επεξεργασία του Ομηρικού ἔργου (υπόθεση κάποιου σοβαροῦ Αλεξανδρινού λογίου) να την μετέτρεψε σε συγγραφή του ὕμνου, ἐνῶ ταυτόχρονα ο Κιναίθων παρεφθείρετο σε Κύναιθο. Τα τρία ετερόκλητα τμήματα του Σχολίου εναρμονίζονται ἔτσι βέλτιστα.

[Ο Αιλιανός, *Ποικίλη Ἱστορία*, XIII, 14, συνοψίζει τα δεδομένα. Ὑπήρχαν πολλά διηρημένα ἔπη του Ομήρου «οἷον ἔλεγον τὴν ἐπὶ Ναυσὶ Μάχην, καὶ

*Δολωνίαν τινα... και Νέων Κατάλογον, και που Πατρόκλειαν» κ.λπ.: «ὄψὲ δὲ Λυκούργος ὁ Λακεδαιμόνιος ἀθρόαν πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκόμισε τὴν Ὀμήρου ποιήσιν. τὸ δὲ ἀγώγιμον τοῦτο ἐξ Ἰωνίας, ἠγίκα ἀπεδήμησεν, ἤγαγεν. ὕστερον δὲ Πεισίστρατος συναγαγὼν, ἀπέφηνε τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν». **Ο Ονομάκριτος ἦταν ο (κύριος) Αθηναῖος ὕστερος εκδότης, ο Κιναίθων ο πρότερος Ομηριστής και Ομηρίδης** – η έννοια του ομηριστού από την υποτιθέμενη συγγένεια θα πήγε στην πολιτεία (από την Χίο), και τέλος στην απασχόληση (ο περί τα Ομηρικά συστηματικά ενασχολούμενος αοιδός)].*

[Τη σχέση Λυκούργου και Ομήρου (προχρονολογημένου του πρώτου κατά τον 10ο αιώνα) υπεστήριζε και ο Απολλόδωρος (FGH 244F63b)].

Το ερώτημα για τον ποιητή του Ὑμνου στον Απόλλωνα μένει ανοικτό μετά από αυτή την αναζήτηση, αν συνεχίζουμε να επιφυλασσόμεθα για την βασική γραμμή της αρχαίας παράδοσης ότι πρόκειται για τον Ὀμηρο. Η συγκεχυμένη μαρτυρία του Πινδαρικού Σχολίου, μονήρης και ασαφής, οδηγεί λογικά επεξεργασμένη στον Κιναίθωνα, ως “διαθέτου” του ποιήματος. Αλλά το κυριότερο στο ζήτημα είναι ότι ο συγγραφέας του Ὑμνου είναι μέγιστος ποιητής. Κανένας Ομηρίδης δεν θα έφθανε τέτοιο ύψος κάλλους μορφής. Ο Κιναίθων θα μπορούσε να είχε εκδώσει το έργο, με κάποια επεξεργασία και δημιουργικές παρεμβολές. Ως προς το αίσθημα της υφολογικής ανοικειότητας εν όψει της τοποθέτησης του Ὑμνου κατά της Βοιωτικής Σχολής (πράγμα που ανακαλεί τις επίμονες ιστορήσεις περί αντιπάλων αγωνιστών του Ομήρου και του Ησιόδου), είναι δυνατόν ο Κιναίθων να ενετάσσετο στο γενικό πανίσχυρο κλίμα της εισροής, ενσωμάτωσης και αφομοίωσης Μικρασιατικού Αιολικού και Ιωνικού δυναμικού στην τεκμηριωμένη υψηλή πολιτιστική δημιουργία της πρώιμης Σπάρτης (Αλκμάν, Τέρπανδρος).

***

Θα προσεγγίσω το θέμα της συγγραφής του Ύμνου τώρα από άλλη γωνία νοηματοδοσίας. Και αυτοί οι παραπάνω συνειρμοί πάντως άγουν το έργο εις υψηλή χρονολόγηση. Ούτως ή άλλως συνετέθη πριν τη σύσταση (μετά το πέρας του Α΄ Ιερού Πολέμου) των Πυθίων (586 π.Χ.), των αγώνων στους Δελφούς, αφού τους αγνοεί τελείως. Συγχρονίζει το επικαιρικό περιεχόμενό του με τη μεγάλη ακμή της Ιωνίας όπως είναι φανερό από την περιγραφή της λάμψης της Δηλιακής Πανήγυρης. Ύμνος εις Απόλλωνα, νν. 146-155:

*ἀλλὰ σὺ Δήλω Φοῖβε μάλιστ' ἐπιτέρπειαι ἦτορ,
 ἔνθα τοι ἔλκεχίτωνες Ἴάονες ἠγερέθονται
 αὐτοῖς σὺν παιδεσσι καὶ αἰδοίης ἀλόχοισιν.
 οἱ δέ σε πυγμαχίη τε καὶ ὀρχηθμῶ καὶ ἀοιδῇ
 μνησάμενοι τέρπουσιν ὅταν στήσωνται ἀγῶνα.
φαίη κ' ἀθανάτους καὶ ἀγήρως ἔμμεναι αἰεὶ
ὃς τότε ἔπαντιάσει' ὄτ' Ἴάονες ἀθρόοι εἶεν'
 πάντων γάρ κεν ἴδοιτο χάριν, τέρψαιτο δὲ θυμὸν
 ἄνδρας τ' εἰσορόων καλλιζώνους τε γυναῖκας
 νῆας τ' ὠκείας ἠδ' αὐτῶν κτήματα πολλά.*

Η λάμψη του φαινομένου στον χρόνο συνιστά την αιωνιότητά του.

Η διακήρυξη, κατ'αυτήν την καταβολή του Δωρικού βιώματος, της πλήρους και απόλυτης κύρωσης μέσα στην φανέρωσή του είναι καθοριστικά αποκαλυπτική.

Περί του πλούτου των Ιώνων, και της επιδεικτικής προβολής του, της τρυφής και πολυτελείας, του ανειμένου και προς ηδονή βίου, της περιποίκιλης ενδυμασίας και κατάφορτης κόσμησης του σώματος, μεστές είναι οι αρχαίες πηγές. Δείτε π.χ. όσα συγκεντρώνει ο Αθήναιος, XII, 523e-524b; 524f-526f; 540c-541a. Χαρακτηριστικά έξοχη είναι η περιγραφή που κάνει ο Άσιος για τους Σάμιους στην εορτή της Μεγάλης Θεάς Ήρας (Fr. 13 Bernabé):

οί δ' αὐτως φοίτεσκον ὅπως πλοκάμους κτενίσαιντο
 εἰς Ἴηρης τέμενος, πεπυκασμένοι εἴμασι καλοῖς,
 χιονέοισι χιτῶσι πέδον χθονὸς εὐρέος εἶχον·
 χαῖται δ' ἠιωρεῦντ' ἀνέμωι χρυσεῖοις ἐνὶ δεσμοῖς,
 χρύσειαι δὲ κορύμβαι ἐπ' αὐτῶν τέττιγες ὥς
 δαιδαλέας δὲ χλιδῶνας ἄρ' ἀμφὶ βραχίος' ἔσαντες
 <-υυ—υυ-->τες ὑπασπίδιον πολεμιστήν.

Ο Ἄσιος (Σάμιος) είναι «παλαιός ποιητής» (Αθήναιος, III, 125b). Ο Πausανίας, που τον αναφέρει συχνά ως πηγή για αρχέγονες και ιδιαίτερες παραδόσεις, τον μνημονεύει μαζί με τον Κιναίθωνα και τον ποιητή των Ναυπακτίων επών (IV, 2, 1). Τα αποσπάσματά του μαρτυρούν ή συνάδουν προς υψηλή χρονολόγησή του. Ο Wolf (*Prolegomena Homerica*, 70) τον κάνει σύγχρονο του Αρκτίνου και Εύμελου, ποιητών που ήσαν “sub primis Olympiadis clari”, του 8^{ου} αιώνα π.Χ. Δεν θα αστοχήσουμε πολύ αν το θέσουμε περί την τροπή των αιώνων τότε, πριν τις μεγάλες επιδρομές των Κιμμερίων (λαών του Κιμμερικού Βοσπόρου στην Κριμαία), οι οποίες διετάραξαν τον ανέφελο βίο της αυτάρεσκης Ιωνικότητας. Οι επιδρομές διάρκεσαν επί πολύ και ακολουθήθηκαν από Σκυθικές, αλλά φαίνεται να είχαν αποφασιστική ένταση και ολέθρια αποτελέσματα για πρώτη φορά περί το 700 π.Χ. Η Μαγνησία κατεστράφη άρδην. Προηγουμένως είχαν αλωθεί οι Σάρδεις (Στράβων XIV, 648, επικαλούμενος στίχους του Καλλίνου Fr. 3 Gentili-Prato, cf. Στράβων XIII, 627). Cf. Fr. 4. Η οικτρή περίσταση των Εφεσίων που περιγράφει ο Καλλίνος στο Fr. 2 G.-P. (οι στίχοι ομιλούν για τους Σμυρναίους που ο Στράβων εξηγεί ότι ήταν το παλαιό όνομα της Εφέσου, XIV, 633) ανάγεται στο πλαίσιο των ίδιων επιδρομών και των συνεπειών τους από την προκαλούμενη αστάθεια (οι Εφέσιοι κατέλαβαν τη Μαγνησία μετά την καταστροφή της). Ο Καλλίνος, Εφέσιος ο ίδιος, στα ελεγεία του, ως ο Τυρταίος προ αυτού, καλούσε με πάθος τους νέους να αποβάλλουν την παθητικότητα και αμεριμνησία, να εγερθούν και πολεμήσουν, Fr. 1 G.-P. Είναι

μια περίοδος που ο πόλεμος κατέχει όλη τη γη, ακόμη και εάν μια πόλη δεν κινδυνεύει άμεσα, νν. 1-4:

*μέχρις τεῦ κατάκεισθε; κότ' ἄλκιμον ἔξετε θυμόν,
ὦ νέοι; οὐδ' αἰδεῖσθ' ἀμφιπερικτίονας
ᾧδε λίην μεθιέντες; ἐν εἰρήνῃ δοκεῖτε
ἦσθαι, ἀτὰρ πόλεμος γαῖαν ἅπασαν ἔχει.*

Cf. νν. 5-21.

Ο Καλλίνος, ευρέτης της Ελεγείας, λίγο πρεσβύτερος του Αρχίλοχου, άκμασε στις αρχές του 7^{ου} αιώνα. Ο δραματικός όλεθρος της Μαγνησίας είχε γίνει παροιμιώδης: τα Μαγνήτων κακά (Στράβων XIV p. 647, Αρχίλοχος Fr. 19 Diehl).

Η κατάσταση πραγμάτων της Ιωνίας που προϋποτίθεται στον Ύμνο προς Απόλλωνα είναι συμβατή με περίοδο πριν τα γεγονότα των συνεχών Κιμμερικών επιδρομών και της γενικής αναστάτωσης που αυτές προκάλεσαν. Ο ποιητής αναστρέφεται σε όλη τη γη επισκεπτόμενος πόλεις καλοκατοίκητες (νν. 174-5):

*ἡμεῖς δ' ὑμέτερον κλέος οἴσομεν ὅσσον ἐπ' αἴαν
ἀνθρώπων στρεφόμεθα πόλεις ἐν ναιεταώσας.*

Ανεβαίνουμε λοιπόν στον 8^ο αιώνα π.Χ.

***

Παρόμοιοι συνειρμοί σκέψεων επί του Πυθικού δεύτερου μέρους του Ύμνου οδηγούν σε όμοια αποτελέσματα.

Εις αναζήτηση τόπου εγκατάστασης του Χρηστηρίου του ο Απόλλων κατεβαίνει από τον Όλυμπο στη γη, Πιερία πρώτα και από Ιωλκό στον μυχώ του Παγασητικού κόλπου περνάει στην Εύβοια και πηγαίνει στο φημισμένο Δηλάντιο πεδίο, μεταξύ Χαλκίδος και Ερέτριας. Η πρώιμη ανάπτυξη των δυο

αυτών γειτονικών πόλεων στην παλαιότερη φάση του Ελληνικού αποικισμού προκάλεσε ταχεία ακμή και τον περιβόητο πόλεμο για την οριοθέτηση της μεταξύ αυτών πεδιάδος. Τυπικά οι δυο μεγάλες πόλεις ευρίσκοντο σε εκάτερα άκρα του Ληλάντιου πεδίου, όπως Τεγέα και Μαντίνεια στις άκρες του οροπεδίου της Τρίπολης. Ο Ληλάντιος πόλεμος ήταν ο πρώτος μεγάλος διελληνικός πόλεμος στον οποίο έλαβαν μέρος πλείστες πόλεις παίρνοντας το μέρος του ενός ή του άλλου αντιπάλου. Θουκυδίδης I, 15, 3: (ήταν ο πρώτος πόλεμος που δεν περιορίστηκε σε μάχες μεταξύ γειτονικών πόλεων) *μάλιστα δὲ ἐς τὸν πάλαι ποτέ γενόμενον πόλεμον Χαλκιδέων καὶ Ἐρετριῶν καὶ τὸ ἄλλο Ἑλληνικὸν ἐς ξυμμαχίαν ἐκατέρων διέστη*. Cf. Ηρόδοτος V, 99, 1: π.χ. οι Μιλήσιοι είχαν υποστηρίξει τους Ἐρετριείς, οι απέναντί τους Σάμιοι τους Χαλκιδείς. Ο πόλεμος ήταν της πρώιμης αριστοκρατικής εποχής: υπήρξε συμφωνία μεταξύ των δυο πόλεων να μην χρησιμοποιούνται κατά τις μάχες «τηλεβόα» όπλα, ρίπτοντα εκ του μακρόθεν, τόξα, σφενδόνες, ακόντια. Οι μάχες έδει να είναι «σταδιαίες», όπου ιστάμενοι οι οπλίτες αγωνίζονται εις ανδραγαθίαν. Στράβων, X, 448-9. Την φήμη της οπλιτικής ανδρείας των Ευβοέων διεξοδεύει εκεί ο Στράβων ανάγοντάς την στην Ηρωική εποχή. Ο Όμηρος, επισημαίνει, περιγράφει ακριβώς έτσι τους Ευβοείς και τον τρόπο μάχης τους, *Ιλιάς*, B, 536 sqq., ειδικά 542-4:

*τῶ δ' ἄμ' Ἄβαντες ἔποντο θοοί, ὄπιθεν κομόωντες,
αἰχμηταί, μεμαῶτες ὀρεκτῆσιν μελίησιν
θώρηκας ρήξιν δεῖων ἀμφὶ στήθεσσιν.*

Εμάχοντο με δόρατα «ορεκτά», όχι για ρίψη αλλά για ισχυρό κτύπημα εκ του σύνεγγυς ώστε να διαρραγεί ο χάλκινος θώραξ του αντιπάλου. Ο Στράβων αντιπαραθέτει τα λεγόμενα υπό του Ποιητού για τους τρομερούς (θοούς) Ευβοείς προς τα περί των Λοκρών, ώστε να γίνει σαφής η έννοια των δυο αντίθετων τρόπων μάχης και των αντίστοιχων αξιακών συστημάτων. *Ιλιάς*, N, 713 sqq. (όπου μάλιστα ο Στράβων έχει άλλη γραφή, βελτίονα, της των χειρογράφων της *Ιλιάδος* για τον στίχο 713):

713 *οὐ σφιν σταδίης ὑσμίνης ἔργα μέμηλεν,*

...

716 ἄλλ' ἄρα τόξοισι καὶ ἐνστροφῶ οἶδς ἄωτῶ

Ἴλιον εἰς ἅμ' ἔποντο

Εἶχαν τον ελαφρύ οπλισμό επιθετικό και αμυντικό («λινοθώραξ»), όχι τον βαρύ του αρχικά αριστοκρατικού οπλίτου.

Το παλαιγενές αριστοκρατικό ήθος των Ευβοέων κατακυρώνει ο Στράβων μνημονεύων και περιφερόμενο Δελφικό χρησμό εκδοθέντα στους Αιγίεις (ή κατ' άλλους στους Μεγαρείς) για το ερώτημα «τίνες κρείττους εἶεν τῶν Ἑλλήνων», ο οποίος αρχίζει ως εξής (No 1 Parke-Wormell):

γαίης μὲν πάσης τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἄμεινον,

ἵπποι Θεσσαλικαί, Λακεδαιμόνιαί τε γυναῖκες,

ἄνδρες δ' οἳ πίνουσιν ὕδωρ καλῆς Ἀρεθούσης.

Όπως εξηγεί ο Στράβων η Αρέθουσα ήταν κρήνη στη Χαλκίδα.

Ευρισκόμαστε στην περίοδο της καθαρής αριστοκρατίας, όταν η Χαλκίδα και Ερέτρια ευρίσκοντο στην ανοδική πορεία προς τον υψηλό Αρχαϊσμό. Τα δεδομένα δείχνουν προς την ύστερη γεωμετρική – πρώιμη Αρχαϊκή εποχή. Ο Απόλλων του Ὑμνου πέρασε από την Εύβοια πριν περάσει Βοιωτία, ακριβώς για το Λήλαντο πεδίο, για να στήσει εκεί, στο φημισμένο και πλούσιο μέρος, τον ναό του με ἄλση, αλλά δεν του ἄρεσε. Vv. 220-1:

στῆς δ' ἐπὶ Ληλάντῳ πεδίῳ, τό τοι οὐ ἄδε θυμῶ

τεύξασθαι νηόν τε καὶ ἄλσεα δενδρήεντα.

Το πλαίσιο αφορά στην εποχή της κρίσιμης ακμής, πριν τον Ληλάντιο Πόλεμο που αποδυνάμωσε, χωρίς καθαρό νικητή, αμφότερες τις πόλεις. Ο Πόλεμος έγινε περί το 700 π.Χ. Με_διακοπές διήρκεσε όσο ο ανταγωνισμός υπερίσχυσης εκατέρως των δυο, για δεκαετίες, από το τέλος του 8^{ου} μέχρι αρκετά μέσα στον 7^ο. Ο Ὑμνος και πάλι τοποθετείται το αργότερο τον 8^ο αιώνα.

Από τη Χαλκίδα ο Απόλλων περνάει απέναντι στη Βοιωτία, πρώτα βαίνων στα νότια προβούνια του θαυμαστού Μεσσάπιου όρους, πράσινου από βλάστηση δένδρων, θάμνων και χλόης («όρος ζάθεον χλωρόν», v. 223), μετά διερχόμενος

Μυκαλησσό και Τευμησσό. Βρισκόμαστε στην οδό προς τη Θήβα, της οποίας την περιοχή ο Απόλλων διαβαίνει χωρίς να υπάρχει ίχνος πόλεως. Νν. 225-8:

Θήβης δ' εἰσαφίκανες ἔδος καταειμένον ὕλη·
 οὐ γάρ πώ τις ἔναιε βροτῶν ἱερῆ ἐνὶ Θήβῃ,
 οὐδ' ἄρα πω τότε γ' ἦσαν ἀταρπιτοὶ οὐδὲ κέλευθοι
 Θήβης ἄμ πεδίον πυρηφόρον, ἀλλ' ἔχεν ὕλη.

Ο εκμηδενισμός της Θήβας είναι ρητός, απόλυτος και εμφατικός. Δυο φορές αναφέρει ο ποιητής ότι ήταν δάσος, τη μια η ίδια η Θήβα (ν. 225: ἔδος Θήβης καταειμένον ὕλη), την άλλη τα πεδία γύρω της, όντα «πυροφόρα», γόνιμα σταριού και άλλων δημητριακών, ήταν δάση γιατί δεν υπήρχαν καλλιέργειες (ν. 228: Θήβης πεδίον πυροφόρον - ἔχεν ὕλη). Καμία λοιπόν παρουσία ανθρώπου – ούτε καλλιεργητών σε κώμες και χωριά. Πάλι επανέρχεται: κανείς θνητός δεν κατοικούσε στην ιερή Θήβα, ούτε υπήρχαν μονοπάτια και δρόμοι γύρω της (νν. 226-7). Παντελής ερήμωση.

Στην Ιλιάδα, πάλι δεν υπάρχει Θήβα, αλλά γιατί έχει αλωθεί από τους Επιγόνους. Δ, 404-410:

ἡμεῖς τοι πατέρων μέγ' ἀμείνονες εὐχόμεθ' εἶναι.
 ἡμεῖς καὶ Θήβης ἔδος εἶλομεν ἑπταπύλοιο,
 παυρότερον λαὸν ἀγαγόνθ' ὑπὸ τεῖχος ἄρειον
 πειθόμενοι τεράεσσι θεῶν καὶ Ζηνὸς ἀρωγῆ·
 κείνοι δὲ σφετέρησιν ἀτασθαλίησιν ὄλοντο.
 τῶ μή μοι πατέρας που' ὁμοίῃ ἔνθεο τιμῆ.

Ομιλεί ο Σθένελος εκ των Επιγόνων, γιος του Καπανέως. Είναι καλύτεροι από τους πατεράδες τους, τους Επτά επί Θήβας, γιατί εκείνοι απέτυχαν, ενώ αυτοί κατώρθωσαν. Η πόρθηση της Θήβας κάνει ώστε στον κατάλογο της Β' Ραψωδίας, ενώ η Βοιωτία έχει την τιμητική πρωτιά να αρχίζει από αυτήν η απαρίθμηση των δυνάμεων της εκστρατείας, και ενώ είναι ιδιαίτερα πολύπολις συγκρινόμενη με όλες τις άλλες περιοχές, εντούτοις δεν υπάρχουν Θήβες, αλλά μόνον «Υποθήβαι», Β 494-516, Βοιωτία, ν. 506:

οί θ' Ὑποθήβας εἶχον, εὐκτίμενον πτολίεθρον.

Το «Ὑποθήβαι» ἄλλοι το διάβαζαν χωριστά «ὑπὸ Θήβας». Ο Ευστάθιος στα Σχόλιά του θεωρεῖ τη δεύτερη γραφή Ομηρική (p. 269.27 sqq.). Ἐτσι στα Σχόλια *ad loc.* (p. 294 Erbse) διαβάζουμε: *πολίχνιον ἀνώνυμον· οὐ γὰρ εὐλογον στρατεύειν Θηβαίους, νεωστὶ ὑπ' Ἀργείων πορθηθέντας. ἢ ὅτι νεωστὶ ἦν οἰκισθεῖσα· διό φησιν εὐκτίμενον.* [Κατὰ τη δεύτερη ἐρμηνεία το «ὑπὸ Θήβας» σημαίνει «εἰς ἀντικατάσταση τῆς Θήβας». Ἡ δυσκολία νὰ ἐξηγήσεις το «καλοχτισμένη πόλη» γιὰ ἓνα πολίχνιον ἀνώνυμο οδηγεῖ σε παραξενιές]. Ο Στράβων (IX, 412) γράφει:

Τὸ δ' οὕτω ῥηθέν,

οἱ θ' ὑπὸ Θήβας εἶχον,

οἱ μὲν δέχονται πολειδίον τι Ὑποθήβας καλούμενον, οἱ δὲ τὰς Ποτνίας· τὰς γὰρ Θήβας ἐκλελειῖθαι διὰ τὴν τῶν Ἐπιγόνων στρατείαν καὶ μὴ μετασχεῖν τοῦ Τρωικοῦ πολέμου· οἱ δὲ μετασχεῖν μὲν, οἰκεῖν δὲ ὑπὸ τῇ Καδμείᾳ τότε ἐν τοῖς ἐπιπέδοις χωρίοις μετὰ τὴν τῶν Ἐπιγόνων ἄφοδον, τὴν Καδμείαν ἀδυνατοῦντες ἀνακτίσαι· ἐπεὶ δὲ ἡ Καδμεία ἐκαλεῖτο Θῆβαι, ὑπὸ Θήβας εἶπειν ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τῇ Καδμείᾳ οἰκοῦντας τὸν ποιητὴν τοὺς τότε Θηβαίους.

Ο Στράβων δίνει καὶ τὴ συμπληρωματικὴ ἐρμηνεία ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν πόλη ὑπὸ τὴν Καδμεία, ὑπὸ τὴν ἀκρόπολη τῆς ἱστορικῆς Θήβας. Νὰ πρόκειται δηλαδὴ γιὰ αὐτὸ που ο Πausanias ἀποκαλεῖ “αἱ κάτω Θῆβαι” (IX, 5, 2; 6), ὅπως λέμε ἡ κάτω πόλη. Ἀλλὰ αὐτὸ θα ἐσήμαινε (ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὸ που συνάγει ο Στράβων) ὅτι ἡ ἀναφορὰ εἶναι ἀναχρονιστικὴ στὴν πόλη ἡ ὁποία ἔχει μεγαλώσει, μετὰ τὴν πτώση τοῦ Μυκηναϊκοῦ Συστήματος. Το ὁποῖο σημαίνει ἀναφορὰ στους πραγματικούς χρόνους τοῦ Ομήρου. Γιατί πὼς θα μπορούσαν οἱ ἀνοχύρωτες προχειροκατασκευές τῶν ἠττημένων, ὄχι πολὺ μετὰ τὴν ἦττα τους, που δὲν τολμοῦν νὰ κατοικήσουν στὴν ἀκρόπολη, τὴν Καδμεία, (εἴτε γιὰτὶ ἐπανήλθαν οἱ Ἀργεῖοι, εἴτε παρόλο που ἐφυγαν οἱ Ἐπίγονοι, με ὅποια δηλαδὴ σημασία τοῦ «ἄφοδος», εἴτε αὐτο εἶναι “ἔφοδος”), νὰ ἀποτελοῦν “εὐκτίμενον πτολίεθρον”;

Η ολοσχερής απαλοιφή της Θήβας στον Ύμνο βαίνει πολύ μακρύτερα από την Ιλιάδα. Φανερώνει δήλωση. Ο Απόλλων αγνοεί επίσης στη Βοιωτία (κατάμεστη με λατρείες του) σιωπηρά το ιερό του στο Πτώο λίγο βορειοανατολικότερα, και όλο το μεγαλοδύναμο τόξο Θεσπιών – Άσκρας – Ιερού των Μουσών – Ορχομενού με τη λατρεία του Έρωτα, των Μουσών, των Χαρίτων και τον Ησίοδο (όπως έχω αναλύσει στα «Βοιωτικά» μου). Τους Φλεγύες του Ορχομενού, όταν τους συναντά ο θεός αναγκαστικά στον Πανοπέα κατά την διάβαση από Βοιωτία προς Φωκίδα, τους μαστιγώνει ο ποιητής (v. 278): *Ἴξες δ' ἐς Φλεγύων ἀνδρῶν πόλιν ὕβριστάων*. Ο Απόλλων είχε βαρεία προηγούμενα μαζί τους. Τονίζει μόνο το ιερό του Ποσειδώνα στην Ογχηστό με τις αρχέγονες τελετουργίες του, τις οποίες μόνος ο Ύμνος στον Απόλλωνα διασώζει, και την παρακείμενη Τιλφούσα περί των οποίων πολύς ο λόγος κατωτέρω. Πρόκειται για επιλογή αποκλεισμού των μεν και συμπερίληψης των δε. Το θέμα του Απόλλωνα εδώ είναι η Πελασγική θρησκευτικότητα της χθονιότητας, ο Ποσειδών και η Ερινύς, όπως στην Αρκαδία (v. *infra*).

Υπάρχει και μια υπονοούμενη αντιπαράθεση του Ίωνα ποιητή προς τη Βοιωτική επική Σχολή. Η Θήβα και ο άξονας δυτικά της λατρειών και έπους (Θεσπιές Έρωτος – Άσκρα του Ησιόδου – Μούσαι του Ελικώνος) παραμερίζονται υπέρ καθαρής Απολλώνειας νοηματοδότησης. Ο Απόλλων εισέρχεται εις θετική ή αρνητική, αφομοιωτική ή εξοντωτική, σχέση προς τη Χθονιότητα, αλλά διατηρεί εις άκρον την φοιβαλέα αγνότητα της εκφαντορείας του, είναι κατά πάντα και δια πάντα ο Αιγλήεις. Και προεξέχων ιερέυς – ποιητής του είναι ο Όμηρος.

II

ΤΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ

Αυτή την Πέμπτη, 10 Απριλίου, συναντιόμαστε στις 8.30 το βράδυ για την τελευταία αναζήτησή μας πριν το Πάσχα. Σκοπός μας να ολοκληρώσουμε την μελέτη του δεύτερου σκέλους του πολιτιστικού θαύματος του χρυσού Αιώνα. Το πρώτο είναι, με τον συμβολισμό που έχω αναδείξει, ο Θρίαμβος του Απόλλωνα. Και το δεύτερο, έτερο και ενάντιο και ταυτό, το Κάλλος του Διονύσου.

Αφιερώσαμε την Τεσσαρακοστιαία περισυλλογή στην εμβάθυνση της δραματικής επι-φάνειας στην Αθήνα του 5^{ου} αιώνα. Μας απασχόλησε ιδιαίτερα το τραγικό. Το παρακολούθησαμε να μορφοποιείται από την τριάδα των μεγάλων, Αισχύλος – Σοφοκλής – Ευριπίδης. Την προηγούμενη Πέμπτη βοηθηθήκαμε στην Παρμενίδεια πτήση μας, από την ανάλυση του μεγάλου συστηματικού νου του 4^{ου} αιώνα, τον Αριστοτέλη

Στην τελευταία μας συνάντηση θα επιχειρήσω να συνάψω τα αντίθετα σε μια παλίντονο αρμονία, όκωσπερ τόξου και λύρης (Ηράκλειτος). Χρειαζόμαστε μια ταύτιση με το θαύμα του κλασικού για να το καταλάβουμε.

Θα συνδέσω την Μεταφυσική του Ελληνισμού με την Συμβολική του.

Ο άξονας της θεματικής μας έχει δοθεί με τον τίτλο:

Το Τραγικό ως η Λογική του Πέρατος

και το Ευρωπαϊκό Παράλογο του Απείρου.

Ένα απλό πόρισμα είναι η οντολογική ασυμβατότητα Ελληνισμού και Ευρωπαϊσμού.

Οι συναντήσεις των Σεμιναρίων της κύριας σειράς γίνονται κατά το πρόγραμμα κάθε Πέμπτη στις 8.30 το βράδυ, στην Αίθουσα Διαλέξεων του Μεγάρου Λόγου και Τέχνης, Πλατεία Γεωργίου Α', 2^{ος} όροφος.

Μετά την ομιλία ακολουθεί διεξοδική, ανοικτή συζήτηση.

Η είσοδος είναι ελεύθερη.

***

III

B' ΧΩΡΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΔΡΟΜΗ

Η δεύτερη χωρολογική μας εξερεύνηση εφέτος θα γίνει από 1 έως 4 Μαΐου σε ένα μη πολυσυχναζόμενο τόπο, την βορειοανατολική Αττική από Μαραθώνος μέχρι Ωρωπού. Θα επανέλθω με λεπτομέρειες αλλά δίνω τώρα προκαταρκτικά τους άξονες νοήματος της επίσκεψής μας.

Ο ένας θα αφορά στην πραγματική σημασία της Μάχης του Μαραθώνα. Προβάλλω σαν τίτλο:

Η Μάχη του Μαραθώνα:

Εσωτερική και Εξωτερική Ιστορία για την Θεμελίωση της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, Ηγεμονίας και Θαύματος.

Θα αφιερώσουμε μια ειδική εκδήλωση σε αυτό το θέμα.

Ο άλλος άξονας διαπερνά το πεδίο της τοπικής θρησκευτικότητας ως έκφρασης του πνεύματος του χώρου και οργανώνει μια χαρακτηριστική τριάδα συμβολισμού:

Ιερά και Λατρείες της ΒορειοΑνατολικής Αττικής:

Ικαρία, Ραμνούς, Αμφιαραειον.

Τρία σύμβολα, τρεις νοηματικοί κόσμοι.

Η εισαγωγή της Διονυσιακής λατρείας στην Αττική.

Η λατρεία του Μεγάλου Κοσμικού Νόμου του Αντιπεπονθότος (Πυθαγόρεια εκφραζόμενο), η Δίκη και Τίσις κατά την του χρόνου τάξιν (του Αναξίμανδρου), η Δίκη και Έρις (του Ηράκλειτου).

Ο αμφίσημος Ήρως που γίνεται (γίγνεσθαι εκτός γίγνεσθαι) θεός. Το πάθος της ύπαρξης που σώζεται αιρόμενο εις αιωνιότητα – και πως αναδρά στον χρόνο.

Θα αφιερώσουμε δύο σεμινάρια σε αυτήν την τριάδα, αφού αναβαπτίζομαστε στον χώρο.

Όποιος ενδιαφέρεται να επικοινωνήσει μαζί μου για πληροφορίες και συμμετοχή.